

167

ARHIV BOSANSKE KRAJINE

BANJA LUKA

SIMO TADIĆ

" NAJMLADJI BEZ SMJENE - DRVARSKA ČETA 1941.GODINE "

L e g e n d a :

- ~~osam~~ listova i osam stranica kucanog teksta na mašini na papiru formata A-4 ;
  - autorizirani tekst Sime Tadića ;
  - tekst pisan 10.aprila 1961.godine i objavljen u časopisu "Korijen";
  - tekst dobiven od autora 8.decembra 1975.godine.-
-

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-176-5/164

NAJMLADJI BEZ SMJENE

ABK

Ljubav prema svom slobodnom mjestu, prema svojoj vlasti, koja je formirana odmah po prvom oslobodjenju Drvara i nedostatak oružja izazvao je potrebu za sedmodnevnom smjenom boraca na položaju.

Drvar grad, Drvar selo, Trninića Brijeg i selo Šipovljani davali su borce za I četu. Preostali dio drvarske Opštine podijeljen je na dva dijela i davao borce za II Zaglavičku i III Kameničku četu. I i II četa držale su položaj prema Petrovcu i pokušavale da zajedno sa petrovačkim četama zauzmu Petrovac, dok je III četa zatvarala pravac od Knina. Mali "Ciro" svake subote poslije podne dovlačio je smjenu na Oštrelj. Položaj smo držali u podnožju šume povrh Vedrog Polja. Na našem desnom krilu nalazila se drinička, a na lijevom II zaglavička četa.

Subotu su jedni očekivali sa radošću, dok su je drugi mrzili, jer su nerado napuštali položaj, ili zbog toga što nisu mogli dobiti oružje. Svaki je htio imati oružje, ali je pušaka bilo daleko manje od boraca koji su na smjenu dolazili. Pored Komande čete, vodnika i desetera, u četi je ostajalo još po nekoliko najmladjih bez smjene.

Nekoliko puta smo pokušavali da zauzmemo Petrovac, ali uslijed malog broja oružja, oskudice u municiji pa i nedovoljnog iskustva u rukovodjenju i koordinaciji sa više četa, nije se uspjelo.

Neprijatelj je svake nedjelje pokušavao da prođe za Drvar, pa isto je raspolagao sa artiljerijom, mitraljezima i puškonitraljezima, to mu nije polazilo za rukom.

Cestom od Ključa za Petrovac, prolazi po neki kamion. Šaljemo po jedan vođ vojnika da spriječi saobraćaj.

Za ishranu boraca i popunjavanje sa municijom koristili smo rezerve koje smo sa oslobodjenjem Drvara i Oštrelja našli u tim mjestima, u magacinima "Šipada". U Oštrelju smo pronašli veće količine brašna, slanine i rakije, ali je sve to na izmaku. Za ishranu se ne plašimo, makar su nam crijeva istančala jedući zobenicu, koju su nam ustaše dijelile za vrijeme svoje kratkotrajne vladavine u Drvaru. Žita su se već počela dizati, a i prije par dana u logoru Javorju jeli smo novi hleb. Problem je za municiju, i to nas zabrinjava. Odbijajući napade iz Petrovca, municiju pomalo trošimo, a ništa na takav način ratovanja ne zarobljavamo.

Zbog štednje metaka, oružje dajemo samo onima koji su služili vojaku. To smo već napravili u logoru "Javorje", gdje je I četa formirana. Na osmatračnici su obično omladinci sa dvogledom. Osmatraju pokrete iz Petrovca i cestu Ključ - Petrovac.

Od Ključa za Petrovac ide kolona kamiona, - javljaju sa osamtračnice. Čušmo muklu eksploziju bombi, kratku pušćamu paljbu, jaku eksploziju, a potom tišina.....

Casta je zaklonjena šipražjem, pa se kamioni ne vide, ali je brzo nestalo i bijelog oblaka od prašine koju su kamioni dizali iza sebe. Upućujemo jednu patrolu da vidi šta se desilo. Poslije izvjesnog vremena patrola sa vođom se vraća i nosi 270.000 metaka. Dobrijević je uzao od drugog borca 2 bombe i poslije eksplozije skočio na kamion. Spaljeno je nekoliko kamiona, a jaka eksplozija bila je od topovskih granata, koja su se nalazile na jednom kamionu. Borci se rađuju jer su dobili što im je nedostajalo. Između boraca čuje se glas "sve ćemo oprostiti Jovici", ali mu puške ipak nedamo". Petnaestogodišnji Jovica Dobrijević zaplešio je bio čitav svoj zaselak sela Šipovljani, a i dalje su zujali metci ispaljeni iz puške koju je Dobrijević ukrao od vojnika jadranske divizije, koja se u kapitulaciji predala Njemcima u Drvaru. Seljaci su ga natjerali da poslije ustaškog proglasa o predaji oružja pronese pušku kroz sele i u blizini Opštine kod koje se predavalo oružje šmugne u vrbnjak kod rječice Unac. Kroz Vrbnjak se dovukao do kuće i prilikom napada na Drvar pušku predao stricu Dmitru. U četi je bio nedisciplinovan, kako kažu ciganjiv. Psuje ustaše što ne napadaju, jer je uživao u borbi i pucjavi. Tu je i Djudjo Puzigača, nešto i mlađji od Dobrijevića, ne odmiče se od puškomitraljeza koji je digao od vojnika jadranske divizije sa sandukom municije, podmazivao ga i čuvao, i prijavio nap o pripremi ustanka. Branko Malbašić i drugi, kojima smo radi maloljetnosti oduzeli oružje. Svi se oni vesele borbi, jedinoj mogućnosti da opet dođu do oružja. Ponekad nas nadleti jedna "Roda", baci po neku bombu, mitraljira, ali uvijek dalje od naših položaja i ode. Počeli smo je zvati "našem", jer ne tuče po položajima. Poslije bombardovanja "Čire" koji je dovlacio namenu na položaj i pogibije nekoliko boraca, počeli smo se sklanjati od "Rode".

Seljaci iz sela Vedro Polje, koje je djelomično oivičilo šuma ispod Oštrelja, sklonili su se u Kozila, a u sumrak su po neki se spuštaju da obidju selo, nahrane preostale kokoši i svinje, pregledaju mjesta na kojima su pohranili stvari i u zoru se povlače.

Nedjelja je obično bila dan neprijateljskog napada na naše položaje. Subotom naveče u sumrak naš topdžija Marko Trikić sa vrha Oštrelja iz haubice 110 mm koju je na ripačkom klanacu kod Bihaća zapobila vrtočka četa, pošalje u Petrovac po neku granatu. Nedostatak nišanskih sprava nesmeta našem topdžiji. Granate padaju u centar Petrovca.

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MB-V/164

"Jedna je ne malo pala um kažen kada su vojnici bili postrojeni za večeru. Nekoliko ih je bilo mrtvih i ranjenih. Top im zalaje veliki strah, smišljaju kako da ~~nas~~ se oslobode, - obavještava nas naša služba ^{iz} Petrovca". Jedne nedjelje ranije od običajenih pokreta, jedna neprijateljska četa u streljačkom stroju nastupa prema našem položaju. Čekamo da nam se približe, da uzalud oskuđnu municiju ne trošimo. Trči nam jedan seljak, i zadihano reče; drugovi, veća kolona neprijateljski vojnika nalazi se u šumi. Pred njima je jedan lugar, idu prema Oštrelju - zalaze Vam s leđa". U brzini napuštamo položaj i povlačimo se prema Oštrelju, - tamo ćemo ih napasti. Žurimo se da što prije stignemo na Oštrelj i zauzmemo pođesne položaje. Dane Novković sa teškim mitraljezom i pomoćnikom onladincem Milom Kecmanom zaostaje iza nas. Dok smo zauzimali položaje ispred nas odjeknu šuma od brze paljbe teškog mitraljeza. Sa lijeve strane našeg mitraljeza petrovačkom cestom izbila je neprijateljska mitraljeska četa, djelimično neraspripremljena sa mitraljezima na konjima. Iz šuma izbi kolona na čelu sa lugaram. Borba počinje, na život i smrt. "Preko nas mrtvih možete u Drvar, - dovikuju borci". Šuma ječi i ispod Osječenice, zaglavička i četa Medenog Polja vode borbu. Pod zaštitom noći, iza desnog krila naših položaja prema Kozilima i lijevog, prema Osječenici pojačani iz drugih garnizona uvukli su se u šumu u velikom broju. Poslije nekoliko časova neravne borbe neprijatelj se panično povukao, ostavljajući za sebe veliki broj mrtvih i ranjenih sa neraspripremljenim mitraljeskim vodom i velikom komorom sa municijom i hranom.

Narodna vlast već djeluje

Formirani su komesarijati za pojedine oblasti društvenog i privrednog života. Na položaj već stižu bombe proizvedene u željezničkoj radionici u Drvaru. To su dinamitom nabijeni komadi od 10 cm rone u čiju je sredinu smješten komad korde za palenje, - kao prvi plodovi rada komesarijata za industriju. Pale su i prve presude Narodnog suda. Stari režimljija, saradnik ustaša i Talijana, bivši pretejednik Opštine Jovo Krcac osuđen je na 20 godina roblje.

Teško dolaženje do municije i iscrpljenje rezervi u ishrani doveli su do prekida smjenjivane boraca na položaju. U četi su ostali mladji koji su tek otslužili vojsku i mladji od njih.

Pod velom dima Talijani se spuštaju u Drvar

Već nekoliko dana kamenička i resanovačka četa odbijaju napade Talijana da od Knina ne prođu za Drvar. Jedna vod i čete sa komandantom ^{Life} ~~otišao~~ im je u pomoć. Vraće se pripreme za palenje Pilane i

Celuloze kako ih ne bi neprijatelj koristio, u koliko predre u Drvar. Pop Djujić sa četnicima prošao je iza desnog krila naših položaja, napao nas s ledja i tako omogućio talijanskoj koloni od oko 1.200 vojnika, moderno naoružanih sa lakim i teškim oružjem (mitraljezima, topovima, tenkovima) da grahovskom cestom prođu prema Drvaru, - telefonom javljaju sa Floča. U Celulozi minerske grupe pod rukovodstvom Duška Sobota miniraju postrojenja, a od hiljada kubika jelove oblovine, i izrezane gradje digao se ogromni užareni stub visoko u vis. Sa istog mjesta javljaju, - "gasite požar Talijani su odbijeni". Pod jakim udarom iz šmrkova vođeni mlazová užareni stub zamijenio je gusti oblak dima. Gasimo požar i oskuškujemo zvuk motora, ali od dimske zavjese ništa se ne vidi.

Privremeno zatišje

26/9-1941 godine Talijani su ušli u Drvar. Poslije 2 mjeseca talijanski fašisti privremeno su prekinuli radost Drvarčana u slobodnom Drvaru.

Četa je brojala oko 90 boraca, izuzev najmladjih, svi su bili naoružani. Napustili smo šanac kod Vedrog Polja i povukli se u Ataševac kod Drvara. Narod Drvara, pa i šire okoline, živio je od zarade radeći na šumskim radovima kod "Šipada", na Pilani, željeznici i Celulozi. Od žita sa imanja rijetko je kojoj porodici doticalo brašna za božićni kolač, pa je odlučeno da se četa smanji, a višak oružja pohrani na suho i sigurno mjesto, da bi ga čim se pruži prilika, ponovo uzeli.

Stanko Materić je veliki poznavalac Klekovače. Zna svaki gram, a i komunist je. On će paziti na mjesto pohranjenog oružja. Ostavili smo oko 40 boraca u četi, a višak pušaka pohranili pod jednu debelu izvaljenu jelu koju je pronašao Stanko i borce poslali kućama. Naravno najlakše smo ubijedili familijarne da privremeno ođu kućama. I u tako neobično mučnoj situaciji najmladji se vesele, jer smo im dali oružje.

Od Srba i Kuina do Drvara dopiru vijesti kako su Talijani dobri, štite od ustaškog pokolja, a i "fasungu" dijele onima koji nemaju šta da jedu. Bivši trgovci Skakić, Pane Kecman i drugi pomažu talijansku propagandu, a Djuđjuka Krneta hoda po zbjegovima i nosi blanko premeše (proputnice) dijeli ih narodu koji je iz mjesta Drvara i neposredne okoline pobjegao ispred Talijana.

Četa se nekoliko dana muvala po Ataševcu, a talijanske patrole zalaze u obližnja sela, love kokoši, miluju djecu i dijele im bonbone.

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-146-5/164

Prebacivanje čete u Podgrmeč

Na putu do štaba odreda išli smo u velikom rastojanju da bi nas izgledalo više. Išao sam pozadi čete, kako bi pazio da koji izmoren borac ne ostane jer i to spada u sektor poslova komesara. Upitah jednu baku u Lušci Palanki da li je ovuda prošla kakva vojska i koliko je ima? "Jest sine, prolazi čitav dan - ima ih na hiljade". Pred veče smo stigli u Majkića Japru gdje je bio smješten štab odreda. "Prijeđor, Novi i neka druga mjesna drže ustaše i ovamo Talijani još nisu stigli" - rekoše nam u štabu.

Jedan vod držao je položaj u zaseoku Zečevi sa kojim se nalazio komandir čete, a drugi u zaseoku Zjelari i s njim sam ostao ja. Na domak puštanog metka prolazi željeznička pruga. Seljaci nam pričaju da su ustaše u selu Crna Rijeka pobili sve odrasle muškarce i da se iz drugih obližnjih sela muškarci svake srijede moraju javljati ustašama u Novi, - kako ne bi otišli u partizane.

Narod nas je prijateljski dočekao, a odbornici pojedinih zaseoka presto se nadmeću koji će nas bolje hraniti. Odbili smo nekoliko ustaških i domobranskih pokreta prema selu. Rušili smo vozove na pruzi Novi - Krupa. Svaki vod je srušio i po jedan oklopni voz. Zarobili smo nekoliko domobranskih vojnika koji su držali stražu na željezničkoj stanici Čadjevica, razoružali ih i pustili kućama. Sa Matijom Ličinom spuštali smo se u Budimlića Japru - muslimansko selo u kome je vladao strah od partizana. Po meštacima držali smo sastanke i konferencije sa seljacima, govorili im o namjerama okupatora, o potrebi borbe, o bratstvu i jedinstvu i tako razbijali taj strah. Sa Ličinom smo odilazili u selo Svinjuhe na brdu s druge strane Budimlića Japre i tamo formirali seoske odbore i manje partizanske jedinice bez oružja. Seljaci iz Japre počeli su dolaziti sa kolima u blizinu naših položaja po drva. Odjednom su prestali. Nešto se desilo, jer je to mjesto iz koga su se seljaci drvarili. "Jedan Vaš vojnik sa bradicom, žandarmerijskim odijelom, ukrštenim mitraljeskim re-denikom preko prsa, nizom bombi oko pasa, dva pištolja i s puškom neki dan je sišao u selo, prijetio nam, napadao žene i skidao im zlatno pršće nje s ruku" - rekli su nam u selu. Dakle, Sarač je upropastio čitav naš trud u ovome selu. Razoružaćemo ga i poslati u štab odreda. Ličina reče da ćemo to teško uspjeti. I Zdravku Čelaru je pravio slične probleme, čiju smo četu smijenili na položaju. Zovem vod u stroj. Marko Sarač obično staje u prednju vrstu u sredini, pa je to i ovaj puta učinio.

Arhiv Bos. krajine B. Luka
ABK 205-46 - V / 164

Drugovi, kako sami vidite, ovdašnji narod nas neobično voli. Primio nas je kao svoju rođenu djecu, a kod muslimanskog življa stvorili smo povjerenje prema partizanima, hrane nas kao na Božić. Hoćemo li ikom dozvoliti da svojim postupcima izazove mržnju ovoga naroda prema nama, i da muslimanski življaj pojačava ustaške redove? "U jedan glas gromoglasno čuje se "nećemo"? Pa eto, Marko Sarač nam je to napravio". Dok sam objašnjavao šta je sve Marko napravio on je bledeo, a vođnik je komandovao: "Sarač, dva koraka naprijed". Sarač je poslušao komandu "nalijevo krug, odloži oružje" - nastavlja vođnik. Sarač je poslušno izvršavao komandu kao regrut na vježbi. Preko Novske planine ustaše i domobranci u širokom frontu nastupaju prema selu. Vod je zauzeo položaj i počela je žestoka borba. Poslije izvjesnog vremena neprijatelj se počeo povlačiti. Spazih Sarača kako trči sa Djokom, ovdašnjim omladincem, Sarač bez oružja, a u Djoke u ruci pištalj na kolo koje se ne okreće. Natisli se za jednim puškomitraljescem i gone ga prema rijeci Sani. "Poslije kraćeg vremena se vraćaju i nose jednu pušku". Ustaša je sa puškomitraljezom skočio u Samu, a njegovog pomoćnika stigli smo na obali, -izvještavaju. Šta da radimo? Obećao je da više neće činiti što je do sada činio. Da je borac iz našega voda streljali bi ga bez premišljanja. Ostavili smo ga, ali je ipak poslije pobjegao u četnike.

Iz Drvara dopiru vijesti da Talijani vršljaju po selima počinnju hapsiti pojedince, odgone stoku, a desnica Ilija sa Manom Rokvićem priprema organizaciju četničke jedinice. Noće psi i tamo da se organizuju. ^{veliki vod} Prije neki dan ovdje smo imali okršaj sa njima, ali se nisu pokazali junaci. Saž jednim vodom oslobodili smo Hajru Kapetanovića, Mikicu Pavlića i Ahmeta Šehovića "Šehu" koje je bivši žandar Kličković sa četom opkolio u školi Velika Rujiška i htio poubijati.

Koncem decembra dobili smo nalog od štaba odreda da se vratimo nazad u Drvar. Na položaju nas smjenjuje krajevska četa. Upoznajem komandira čete Lazicu Atlagića i komesara Savu Batiniću sa položajem i pravcima od kuda neprijatelj najviše napada, sa pedesetna mjestima na kojima smo prekidali prugu, sa selima koje smo obilazili, sa dobrotom seljaka i prijateljstvom koje smo uspostavili sa muslimanskim življem u Budimlića Japri. Dok sam govorio, komandir kroz dvogled posmatra jednog seljaka kod goveda u dolini Japre. Dovikuje jednog borca, "nišani ga, ima cipele, animičeno mu ih". Udaljujem se sa Savom i pitam "kakav Ti je ovo komandir, jeli on komunist?" - "Ma kakav komunist, vidiš kakav je - četnički je nastrojen. Podržava ga to nekoliko brkajlija sa torbama na leđjima kojima je više stalo do pljačke nego do borbe, ali neznam kako da ih se riješim. Skoro sam iz Drvara došao za komesara ove čete, pa ih još sve nisam upoznao" - nervozno odgovara Savo. I Lazica je sa ~~bratijom pobjegao u četnike.~~

Na Novu Godinu 1942 stigli smo u naš omiljeni Ataševac. U maloj kolibici, u Lunjevači našli smo omladinski vod od 30 boraca sa vodnikom Brankom Tadića "Sidom", naoružanim oružjem, koje je bio Stank pohranio pod izvaljenom jelom.

Srijeg je napadao skoro dva metra. U kolibi Jovana Bokvića ugradili smo palače i ulogorili se. Saljemo patrole u selo ~~blizu~~ centra Drvara, da ispituju namjere Talijana i da li neko od seljaka silazi u grad. U tom nam pomažu i pioniri. I oni znaju za odluku partijske organizacije da se ni arno žita ne da Talijanima, da se sa njima ne trguje.

Otkada ih je kamenička četa napala kod Spasovačke crkve, naša sa drugom u Crvljivici, više iz Centra ne miče. Ogradili se bodljikavom žicom i avionima se snabdjevaju.

Veselimo se vjetru kada im svionci dolaze i donose hranu i municiju, jer tada i nas nešto zapadne. Što padne van žice mi ujedamo.

Pripremamo se za napad na Oštrelj. Dok smo se povezali sa II Zaglavičkom i Driničkom četom, Talijani se neopaženo pžvuku i u noći pobježu u Petrovac. U napuštenom Oštrelju pronašli smo nekoliko pari skija, sanitetskih ranaca sa materijalom i desetak sanduka municije. Sigurno su bili obavješteni da ćemo ih napasti kada nisu usjeli da unište ono što nisu sobom mogli ponijeti. Svaka jedinica koja se tu našla, uzela je dio pronađenih stvari i vratila se u svoj logor.

Odbor Fonda već po utvrđenom redu po svakom narodnoslobodilačkom odboru, svaki dan donosi sledovanje u logor. Ostalo je mali broj domaćinstava koji još imaju nešto da daju za ishranu.

Uspostavljena je veza sa Podgrmečom. Kolona djevojaka od spremljenog miraza za udaju odnose robu i mijenjaju za žito.

Maskirani bijelim kabanicama, koje su djevojke od plata pokrojile, spuštano se u blizini Drvara i izazivamo Talijane da troše municiju. Obično tuku iz artiljerije brzom paljbom sa po više plotuna, a potom na položaju III Kameničke čete Gašo sa Basteškog ~~kuca~~ maše crvenom zastavom - daje znak promašaja.

Primjećujem da je komandir postao nestrpljiv - neobičan. Prilazi mi i nervozno počinje: "Druže komesare, upozneo sam jednog talijanskog poručnika, nudi mi 30 pušaka i potrebnu količinu municije da ih ne napadam, mislim da to primimo, a potom ćemo se opet sa njima tuži". Nerazmišljajući dugo, rekao sam da se s tim ne slažem. Potrebamo njihovih poklona, u borbi ćemo im puške otimati. Tada mi je postalo jasno zašto u zadnje vrijeme komandir čete češće poboljeva. Ostaje sam u pojedinih kućama. Zašto je manja grupa neprijateljskih vojnika popuše zaselak Zračevac kada smo držali položaj kod "ovoga. Otac mu je dva puta dolazio u Podgrmeč i od tada je počeo poboljevati, a stari se je već ~~slizao~~ se četnicima i talijanima, - pobjeće.

Omiljen je među borcima, a i narod ga voli radi borbenosti - to me zabrinjava. Zaboravio sam da sam po godinama bio najstariji u četi, da je u četi skoro polovina članova ~~Saveta komunista~~, *u. b. i s k o j a*.

U komandiru Mili Kečmanu, kao artiljerskom podnaredniku-pitomcu probudila se ljubav za dinastijom Karađordjevića, ~~Šerže odbjegao Talijanima~~.

Zamjena zarobljenika

Odbjegli komandir pokušao je da igra ulogu nekog "našeg ambasadora" kod Talijana". Intervenise da se puste građani iz zatvora koje Talijani hapse kao taoce da bi osujetili naše napade. "udi zamjenu Skakića Pečanca i Vojčevića - borce II čete koje su Talijani zarobili bez oružja za jednog talijanskog vojnika koga su naše jedinice zarobile. On služi talijanskom kapetanu Marušiću kao tjelesna garda i dolazi snjim na pregovore.

Gledam u naša tri dovedena borca. Uvalih obraza, upalih očiju sa velikim crnim podočnjacima, neobrijani i neošišani, - prave sužnjevi iz narodnih pjezamerica. Dok o tome razmišljam "komandir" Mile Kečman upozorava Marušića, "hajde striče, ispričaj drugovima kako je Musolini uredio poljoprivredu i kako fašizam nije ono što se nama o njemu pričalo". Pogledah u omladinskog rukovodioca čete Peru Materića i rekoh: "Mislim da nije potrebno da nam gospodin kapetan govori nešto o fašizmu, o njemu mi već nešto znamo, a prava slika vidi se iz lica zarobljenih naših vojnika". Gospodine kapetane, pogledajte Vašeg vojnika koji je bio u zarobljeništvu - po Vašem kod bande i nepriznate vojske. Talijan se kod naše Bolnice Podgrmeč ugojio kao u senatorijumu. Plače i ne želi da se mijenja.

Pored već dovedena naša tri borca sporazumili smogne da Talijani pušte i sve zatvorene građane. Uplašen Talijan prilazi Marušiću staje mirno i se podignutom stisnutom pesnicom pozdravlja sa "Smrt fašizmu". ~~Tako smo izvršili zamjenu.....~~

Banja Luka, 10/4-1961 godine

*objavljeno u časopisu
"Korjani" pr.*

Tadić Simo
[Signature]

Arhiv Bos. krajine B. Luka
ABK 209 - MG - 5 / 104